

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

**VB m.fl. ./ Allmän åklagare m.fl. angående
1 misshandel 2 skadestånd**

Svea hovrätts dom den 22 januari 2025 i mål B 16736-24

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att skyndsamt svara på VB:s och CB:s överklaganden. Följande anføres.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrätts dom och anser inte att det finns tillräckliga skäl för prövningstillstånd.

Bakgrund

VB, som var 15 år vid gärningarna, är dömd för misshandel respektive misshandel, ringa brott, till 35 timmars ungdomstjänst. Hans ungdom har beaktats vid straffmätningen.

Han och hans vårdnadshavare CB ska solidariskt betala skadestånd för kränkning med 10 000 kr jämte ränta till den målsägande som har utsatts för misshandel av normalgraden.

Brotten har ägt rum på skoltid i en gymnasieskolas lokaler och har riktat sig mot en skolelev och en lärare. Gärningen som rubricerats som misshandel består i att VB har utdelat upprepade knytnävsslag mot en lärares huvud och överkropp, vilket orsakat målsäganden smärta.

Överklagande

VB har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från åtalet för misshandel och ogilla målsägandens skadeståndstalan. Han har i andra hand yrkat att påföljden ska mildras och skadeståndet sättas ned.

CB har yrkat att Högsta domstolen ska befria henne från skadeståndsskyldighet eller i vart fall jämka skadeståndet.

Som grund för prövningstillstånd har VB gjort gällande att det saknas praxis i frågan om en lärares kränkande behandling bör bedömas som en provokation samt vidare att det finns behov av att Högsta domstolen avgör gränsdragningen mellan ringa misshandel och misshandel av normalgraden när den tilltalade är

en ung elev, målsäganden är lärare och målsäganden endast drabbats av smärta. Han har slutligen gjort gällande att det behövs klargörande om den negativa utveckling av skolgången som VB har drabbats av bör beaktas som billighetsskäl vid bestämmande av påföljd.

Min bedömning

VB har gjort gällande att det förekommit en sådan provokation från målsägandens sida som ska medföra att han frikänns från ansvar.

Hans argumentation stöder sig på en utredning från skolhuvudmannen där slutsatsen har dragits att kränkande behandling har förekommit i det här fallet. Den kränkande behandlingen har enligt utredningen bestått i att läraren inte har ”släppt taget” utan fortsatt en diskussion med VB trots att denne vid flera tillfällen uppgett att han var upprörd, i affekt och inte ville fortsätta diskussionen utan bara gå hem.

I 24 kap. brottsbalken anges de allmänna grunderna för ansvarsfrihet. Där finns bestämmelser som inskränker det straffbara området i förhållande till vad som framgår av brottsbeskrivningarna. Bestämmelserna innefattar nödvärn, laga befogenhet att bruka våld, nöd, samtycke, förmans befallning och vissa undantagsfall av straffrättsvillfarelse. Omständigheterna i det här fallet har inte varit sådana att någon av ansvarsfrihetsgrunderna är tillämplig.

Provokation är inte en ansvarsfrihetsgrund enligt svensk rätt. VB kan inte undgå straffrättsligt ansvar för sitt handlande med hänvisning till hans inställning om att han provocerats av målsäganden.

Däremot kan det, enligt 29 kap. 3 § första stycket 1 brottsbalken, som förmildrande omständighet vid bedömningen av straffvärdet få betydelse om brottet anses ha orsakats av målsägandens uppenbart kränkande beteende, d.v.s. av provokation.

Med provokation brukar avses situationer då någon retas eller hetsas till att begå brott (se Bäcklund m.fl., Brottsbalken, [1 juli 2024, JUNO] och Ågren, Brottsbalken [1 januari 2020, Lexino, JUNO], kommentarerna till 29 kap. 3 §).

Att det enligt 29 kap. 3 § första stycket 1 brottsbalken ska vara frågan om ett ”uppenbart” kränkande beteende är följden av lagändringar som genomfördes år 2010 då det tidigare begreppet ”grovt” kränkande beteende ersattes. Som skäl för ändringen angavs att en provokation bör kunna beaktas även när den varit av mindre styrka än vad som varit förutsättningen ditintills. Samtidigt framhölls det att det måste krävas att beteendet objektivt sett utgjort en provokation. (Se prop. 2009/10:147 s. 29.)

Bedömningen av om det varit frågan om en sådan provokation som ska beaktas vid straffmätningen ska ske utifrån vad som typiskt sett utgör ett klart kränkande beteende i ett sådant sammanhang som det varit fråga om i det enskilda fallet. Det ska alltså vid en objektiv bedömning av omständigheterna framstå som

förståeligt att den tilltalade agerat som han eller hon gjort. Av betydelse är därvid t.ex. de inblandades bakgrund och relation till varandra. (Se a. prop. s. 44.)

Den svenska regleringen om provokation vilar inte på en tanke om att gärningsmannen haft bristande förmåga att kontrollera sitt beteende. Strafflindringsgrunden ska tillämpas oberoende av den tilltalades sinnesrörelse eller kontrollförmåga varit påverkad eller inte. Grunden för att beakta provokation i lindrande riktning är att gärningsmannen i något avseende haft skäl att reagera på någon annans beteende. Även om kraven för vad som utgör en provokation sänktes genom lagändringen år 2010, så bör även fortsättningsvis en restriktiv tillämpning av strafflindringsgrunden gälla. Huvudregeln, då någon utsätts för kränkande beteende, är att den provocerade ska polisanmäla eventuellt brott eller ange detta till åtal etc. (Se Ågren, a.a.)

NJA 1995 s. 464 fastställde Högsta domstolen hovrättens dom som innebar att den tilltalade dömdes för dråp istället för mord. Den tilltalade fick anses ha blivit utsatt för en förhållandevis allvarlig provokation när målsäganden hade tagit ett kraftigt grepp runt huvudet på den tilltalade och dragit ned honom mot sitt mellangärde samtidigt som han uppmanade den tilltalade till en homosexuell handling. Två justitieråd var skiljaktiga och fann att den provokation som den tilltalade hade blivit utsatt för inte kunde anses ha varit av allvarligare slag och att den tilltalade skulle dömas för mord.

I det här fallet är det inte frågan om att målsäganden på något sätt har agerat för att hetsa eller reta VB att misshandla honom. Genom de i detta avseende samstämmiga förhörsuppgifterna står det klart att målsäganden har velat reda ut en fråga med VB och av det skälet fortsatt att prata med honom. Frågan i målet är om hans upprätthållande av dialogen trots att VB flera gånger har sagt ifrån att han vill avsluta den och gå hem utgör ett sådant uppenbart kränkande beteende som ska leda till strafflindring.

Även om det får anses framgå av bevisningen att situationen i klassrummet med läraren har varit pressande för VB och att han utan framgång har försökt ta sig ur den genom att säga ifrån verbalt, så kan målsägandens agerande att fortsätta att prata med sin elev inte anses utgöra ett sådant typiskt sett klart kränkande beteende som krävs för att det ska vara frågan om en straffrättsligt relevant provokation. Det har inte kommit fram något som talar för att målsäganden har uppträtt otrevligt eller sagt något för att förolämpa VB. Agerandet att fortsätta att prata trots att VB bett om att få slippa det är inte heller något som i allvarshänseende är jämförbart med ett agerande som kan polisanmälas eller anges till åtal. Enligt vad som är klarlagt har VB kunnat ta sig ur situationen genom att lämna klassrummet.

De eventuella svårigheter att kontrollera sitt eget beteende som följer av VB:s diagnoser ska enligt min uppfattning inte inverka när frågan om provokation avgörs. Det är istället en bedömning av om målsägandens beteende objektivt sett har utgjort en provokation som är bestämmande. Ingenting har kommit fram i målet som med någon konkretion talar för att VB:s och målsägandens bakgrund eller relation har inverkat på VB:s reaktion att attackera och slå målsäganden.

Vid en objektiv bedömning av omständigheterna framstår det inte som förståeligt att VB attackerade och slog målsäganden med anledning av hur målsäganden agerade. Det har inte varit frågan om en sådan situation som strafflindringsgrunden i 29 kap. 3 § första stycket 1 brottsbalken avser träffa. Utifrån den bedömningen finns det inte något skäl för att vare sig omrubricera gärningen eller döma ut ett lindrigare straff med hänvisning till provokation.

Att eleven VB under skoltid har slagit sin lärare upprepade gånger med knytnävar i huvudet måste anses utgöra misshandel av normalgraden, även om misshandeln inte lett till några skador. Det saknas stöd för att VB på grund av sina diagnoser eller annars har haft en nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande och inte heller att hans handlande stått i samband med bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga (29 kap. 3 § första stycket 1 och 2 brottsbalken).

VB:s ungdom har beaktats när påföljden har bestämts.

Hovrättens dom bör, med hänvisning till detta och till hovrättens domskäl även i övriga delar, stå fast.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan inte föranleda prövningstillstånd på denna grund.

Högsta domstolen har inte prövat frågan om provokation enligt 29 kap. 3 § första stycket 1 brottsbalken efter lagändringarna år 2010. Detta talar visserligen allmänt sett för ett behov av vägledning i den frågan. Enligt Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum, som inom ramen för sin omvärldsbevakning bl.a. följer hovrättspraxis och den operativa åklagarverksamheten, har det emellertid inte kommit fram något i den praktiska rättstillämpningen som talar för att det finns ett behov av vägledning. Det nu överklagade målet innehåller vidare vissa särpräglade omständigheter som inte avspeglar en återkommande och allmängiltig situation i skolmiljö, vilket enligt min bedömning gör målet mindre lämpligt som prejudikat.

Min uppfattning är därför att det inte finns tillräckliga skäl för prövningstillstånd vare sig med anledning av vad som anförts i överklagandet eller i övrigt.

Bevisuppgift och handläggning

Om prövningstillstånd skulle meddelas åberopas preliminärt samma bevisning som i hovrätten till stöd för åtalet om misshandel. Målet kan i så fall preliminärt

avgöras utan förhandling. Jag ber dock om att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets handläggning om prövningstillstånd skulle meddelas.

Eva Thunegard

Eva Bloch

Kopia till

Kammaråklagare Katarina Johansson
City åklagarkammare (AM-158589-24)
Utvecklingscentrum.